

Застровська С. О.,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ RISIKO У СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

У спортивному дискурсі, зокрема у сфері екстремального спорту, концепт RISIKO набуває специфічного змістового наповнення. Аналіз текстів-інтерв'ю з шанувальниками екстремального спорту дозволяє виявити низку характерних ознак даного концепту та встановити його специфічний зв'язок з концептами ENTSCHEIDUNG та WAHL.

Ключові слова: концепт, концептуальні ознаки, взаємозв'язок концептів, мотивація.

In sporting discourse, in the sphere of extreme sport, the concept RISK has got the specific rich in content fillings. The analysis of the text-interviews with fans of extreme sport permits to determine some distinctive peculiarities of this concept and his specific correlations with the concepts DECISION and CHOICE.

Key words: concept, conceptual peculiarities, correlation of concepts, motivation.

Концепт RISIKO, якому присвячено наші попередні роботи [2; 3], взаємопов'язаний з такими концептами як ENTSCHEIDUNG та WAHL. Починаючи зі свідомого віку життя людини є постійним процесом прийняття рішень. Всі рішення людей відображають їхню складну, сповнену протиріччя природу. “У рішеннях людей поєднуються інтуїція та логічне мислення, емоційні оцінки подій та холодний раціональний розрахунок, прагнення до безпеки та схильність до ризику” [4]. Згадані концепти актуалізуються практично у всіх видах дискурсу.

Метою даної статті є виявлення особливостей змістового наповнення концепту RISIKO у спортивному дискурсі через призму взаємозв'язку даного концепту з концептами ENTSCHEIDUNG та WAHL. **Об'єктом** дослідження є висловлювання, що містять мовні одиниці лексико-семантичного поля “Risiko”; **предметом** – інформативність вилучених одиниць щодо змістового наповнення концепту RISIKO у спортивному дискурсі, зокрема у сфері екстремального спорту.

Задекларований на початку статті взаємозв'язок концепту RISIKO з концептами ENTSCHEIDUNG та WAHL набуває у спортивному дискурсі специфічних особливостей, що дозволяє доповнити розуміння самого концепту RISIKO. У різних підвидах спортивного дискурсу цей концепт актуалізується неоднаково інтенсивно, та по-різному активізується його зв'язок з концептами ENTSCHEIDUNG та WAHL. Це зумовлено різними факторами: 1) особливістю екстремального спорту (великого

та масового); 2) різною мотивацією ризикових дій; 3) наявністю / відсутністю альтернатив вибору; 4) особистою свободою / несвободою у прийнятті рішення; 5) особистісними характеристиками того, хто приймає рішення тощо.

У наукових дослідженнях існує багато визначень поняття “рішення”, але основне з них: “рішення – це вибір альтернативи” [6]. До рішень, які приймаються в умовах ризику, відносяться такі, результат яких визначається за принципом ймовірності. “Ймовірність визначається від 0 до 1 і є ступінню ймовірностей події. Сума ймовірностей альтернатив дорівнює одиниці” [6].

Інакше кажучи, перед людиною стоїть проблема вибору в межах “діяти саме так або не діяти”. Це ситуації, коли людина має прийняти рішення в умовах дуже високого ступеню ризику. Невипадково у психологічних дослідженнях виникає інтерес до післядії (рефлексії). В теорії оперантної дії (Б. Скінпер), у теорії стратегії вчинкової поведінки (К. О. Абульханова-Славська) дослідницький інтерес проектується на ситуацію у цілому, мотивацію, дію та, обов’язково, післядію [1]. У прикладному плані відкриваються спеціальні консультативні центри, вводяться посади консультантів-менеджерів, завданням яких є допомогти у прийнятті правильного рішення. Див. наприклад рекламу під заголовком “Kompetent HVB Beratertugend № 1” [Der Spiegel 39/2006, S. 193], або розміщений в Інтернеті анонс програми прийняття рішень [4], а також інші програми на сайті http://www.palverlag.de/Entscheidungen_treffen.html. Якщо проаналізувати тексти цих анонсів, програм, проєктів, то вони засвідчують когерентне вживання лексем – імен концептів ENTSCHEIDUNG, WAHL, RISIKO (*Entscheidung, entscheiden, Wahl, wählen, Risiko, riskant, riskieren* u. a.). Наприклад:

Ständig sind Entscheidungen zu fallen. Dabei geht es nicht nur darum, aus mindestens 2 Möglichkeiten zu wählen. Die Konsequenzen verschiedener Vorgehensweisen sind vielmehr noch nicht absehbar und berechenbar. Die Entscheidung ist unter Risiko zu fallen. Dies kann rational mit Hilfe von Kriterien erfolgen oder eher emotional und mit Intuition. Auch nicht zu entscheiden, ist eine Entscheidung mit den entsprechenden Konsequenzen. In diesem Fall überlassen Sie die weitere Entwicklung dem Zufall oder Anderen die Verantwortung ab [10].

Отже, приймаючи рішення ми обираємо ту чи іншу альтернативу (робимо вибір), при цьому ризикуємо, оскільки не обрана альтернатива могла бути кращою. Ступінь ризику залежить, безперечно, від ситуації прийняття рішення. Відомий у науці “принцип плоского максимуму” означає, що більшість повсякденних рішень мають несуттєві розбіжності щодо наслідку зробленого вибору, тому ми не надто задумуємося над тим, який вибір краще зробити. Але є й стратегічні, доленосні рішення,

оскільки здатні визначати все подальше життя людини. Тривалість процесу прийняття рішення у таких ситуаціях зростає. Ще більше він зростає у ситуаціях ділових рішень, коли керівник підприємства, організації, фірми тощо бере на себе відповідальність за життя інших людей. Зростаючий рівень відповідальності вимагає ретельного прорахунку шансів та ризиків (*Chancen und Risiken*). У різних ситуаціях прийняття рішень концепт RISIKO актуалізує такі ознаки як [**Gefahr**] та [**Wagnis**]: небезпека загрожує, але людина зважується на ризикову дію. При цьому ризик як небезпека ніби віддалена у часі: на неї можна з острахом очікувати, прогнозувати, ігнорувати тощо.

Інша справа у ситуаціях, пов'язаних з екстремальним спортом, коли важливості набувають такі фактори, як риси характеру, інтереси, особливості темпераменту, фізична підготовка, терплячість, загартованість, сила волі людини тощо. Концепт RISIKO набуває іншого наповнення.

Щодо розуміння екстремального спорту, то тут думки розходяться. Лейпцігський професор спортивної медицини Г. Нойманн вважає, що такі види спорту як *Fallschirmspringen*, *Bungeejumping* чи *Paintball* не мають нічого спільного з екстремальним спортом: “*Das sind Mutproben ohne größere Trainingsvorbereitung, die einen Adrenalin-Kick hervorrufen*“ (Це випробування на мужність без особливої тренувальної підготовки, які викликають ейфорію – переклад тут і далі наш З. С. О.). Екстремальні ж види спорту, навпаки, вимагають довготривалого та дисциплінованого тренування. Вимогами до спортсменів-екстремалів є: сильні нерви, висока усвідомленість ризику, добре володіння тілом та технікою, а також висока самодисципліна [8, с. 6]. Як би там не було, але екстремальні види спорту у Німеччині поширюються (*boomen*). Необхідність ризикових дій відома з давніх часів, коли вони були необхідні, що б забезпечити здобич, виживання. Жодному пращуру не спало б на думку без причини залізти на високу стіну (*klettern*) чи стрибати зі скелі у річку [8, с. 7]. Але з часом необхідність змінилась потягом до ризику. Чисельні фортеці та замки Німеччини зберігають пам'ять про лицарські турніри. Більше того, сьогодні влаштовуються лицарські турніри на зразок середньовічних. Найбільший у Європі турнір проводиться в замку Кальтенберг біля Мюнхена. На великій арені “лицарі” влаштовують змагання як у старі часи [7, с. 8]. Звісно, це інсценовані бої, проте вони яскраво засвідчують небезпеку, яка загрозувала учасникам справжніх турнірів середньовіччя. Як пояснити все нові і нові захоплення екстремальним спортом? Відповідь на це запитання можна частково отримати, проаналізувавши наведені у пресі та інших джерелах інтерв'ю з екстремалами. Що означає екстремальний спорт, засвідчує такий лексичний матеріал: *Nervenkitzel; Spaß am vollen Risiko erleben; Waghalsige; Trend zum Abenteuer; die Spannung erleben; die Lebensgefahr fühlen; die Angst genießen; Spaß, Lust auf Extremsituation; ein*

Mittel gegen Isolation und Langeweile; Hunger nach Gefahr und Risiko in der Freizeit; der Augenblick zählt, alles andere wird völlig unwichtig; höchste Präzision und Aufmerksamkeit, Körpereinsatz; Wissen, Kontrolle und höchste Konzentration; sich eins mit sich, seinem Leben und dem Weltall fühlen u. a.

Такі незвичні трактування екстремального спорту викликають запитання: *Todesangst als letzter Kick? Ist es der verzweifelte Versuch, sich selbst zu spüren?* [9, с. 17]. Відповіді на ці запитання намагаються дати науковці. Людина не запрограмована на "сидіння в хаті" (*Stubenhocker*). Страх спонукає тіло як і душу до максимальної мобілізації сил, без чого людина не змогла б ані вижити, ані розвиватись. "По суті ми всі люди кам'яного віку" – висловлює свою думку нейролог та психолог Хоймар фон Дітрут [9, с. 17]. Аугзбургський психолог професор Ганс А. Хартманн робить висновок, що з розвитком цивілізації життя людей стає більш безпечним а тим самим нуднішим. Як наслідок людина починає шукати випробування та труднощі добровільно, щоб відчуті такі почуття як *"Angst vorher und Erleichterung nachher"* (*страх до та полегшення після*) [9, с. 7].

У одній із своїх статей, присвячених концепту RISIKO, ми висловлювали припущення, що німці якимось чином пов'яжуть домінуючий у німецькомовній картині світу концепт ORDNUNG з концептом RISIKO. Так воно і є, що засвідчує думка психологів: "У світі, який стає все складнішим, переважана людина шукає структуру і порядок (*Struktur und Ordnung*). Це вона знаходить у екстремальних ситуаціях, які вимагають найвищої точності та уваги. Тільки мить – все інше повністю неважливе. Той хто у надувних човнах бореться з дикою водною стихією, не турбується водночас про розчарування у шлюбі, професійні стреси, фінансові проблеми. Натомість на передній позиції – мобілізація тіла, знань, контроль та максимальна концентрація уваги – все це ознаки, які мають велике значення й при професійній діяльності. Саме тому успішні менеджери високо оцінюють ефект трансферу (*Transfer-Effekt*), повертаючись з екстремальних ситуацій (z. B. *von einem Survivaltraining*) на "керівні посади підприємств (*in die Chef-Etage*)" [9, с. 7].

У великому спорті спортсмен-екстремал налаштований на перемогу у змаганнях. Масові ж види екстремального спорту відрізняються тим, що важливими насамперед є переживання / відчуття та задоволення / розвага (*Erleben und Spaß*) [8, с. 7].

У екстремальних ситуаціях ризик не віддалений у часі, навпаки людина "занурюється у нього". Вона живе у цьому ризику, переживає страх, в той же час ейфорію, задоволення, коли важливо є лише мить. Концепт RISIKO має специфічний зв'язок з концептами ENTSCHEIDUNG та WAHL. У великому спорті рішення є вибором єдино правильною альтернативи (діяти саме у такій спосіб). Кожен крок ризикової дії прораховується заздалегідь та під час виснажливих тренувань доводиться до ав-

томатизму. Відхилення від запропонованих дій може мати трагічні наслідки. У цьому полягає ризик. Що стосується масового екстремального спорту, то по-перше, різні його види різняться ступеням ризику, тобто ступенем небезпечних (ймовірних) наслідків, а по-друге, тільки відчайдухи наважаться без хоча б мінімального попереднього тренування стрибати з парашутом, підніматися без під страховки на скелю, чи стрибати з неї у воду, або сідати у надувний човен та відправлятися на боротьбу з небезпечними рифами. Відчайдухи діють навмання. Ні про рішення, ні про вибір тут не йдеться.

Відношення німців до екстремального спорту є не односайдним. Tangram ZD наводить думки окремих німців з цього приводу: Herr Hörrner вважає, що екстремальний спорт для божевільних (*für Verrückte*). Frau Denninger проти екстремального спорту з тих пір, як її донька зазнала травм, займаючись *Canyoning*. Проте Frau von der Ropp, незважаючи на те, що мала нещасний випадок *beim Klettern*, залишається пристрасною спортсменкою-екстремалом. Шеф успішного підприємства *für Bungee-Springen*, вважає, що екстремальний спорт позитивно впливає на людську психіку. А шеф-менеджер одного із крупних банків посилає своїх співробітників регулярно займатись *Survivaltraining* для того, що б вони краще виконували свої професійні обов'язки [9, с. 9]. Яскравим свідченням різного ставлення німців до екстремального спорту є низка прикметників з позитивно– та негативно оцінною семантикою: *riskant, verantwortungslos, gefährlich, lebensmüde, stark, bewunderswert, faszinierend, todesmutig, idiotisch, egoistisch, großartig, verrückt, risikoreich, lebensgefährlich u.a.*

Інтерв'ю з прихильниками чи спортсменами-екстремалами засвідчує різну мотивацію у наданні переваги екстремальному спорту. Наведемо вислови окремих екстремалів:

1) *“In meinem Job habe ich null Bewegung: denken, schreiben, lesen und dabei natürlich sitzen. Deshalb muss ich in meiner Freizeit körperlich einfach an meine Grenzen gehen.”* (Йдеться про екстремальний спорт як контраст чи рівновагу до нудного повсякдення).

2) *“In 40 000 Meter Höhe ist keiner da, der mir hilft. Da haben das Wetter und der Berg das Sagen, du musst überleben“.* (Екстремальний спорт як виклик силам природи).

3) *“Ich mache das, weil ich den Nervenkitzel liebe, die Abwechslung, die Spannung. – Ein Leben ohne meinen Sport wäre mir zu langweilig”.* (Екстремальний спорт привносить у нудне життя “лоскотання нервів”, розмаїття, напругу).

4) *“Mir gefällt das, wenn mich alle für verrückt halten. Ich bin eben anders als die Leute, die am Sonntag Kaffee trinken oder brav spazieren gehen”.* (Екстремальний спорт надає можливість виділитись, діяти не так як інші).

5) *“Auf dem Wasser denk’ ich an nichts. Ich schau’ nur auf den Fluss direkt vor mir, konzentriere mich. Totale Anspannung. Das brauch’ ich”*. (Потреба у концентрації, тотальній напрузі, підпорядкуванні власного тіла). [11, с. 111]

За такою мотивацією про взаємозв’язок концептів RISIKO, ENTSCHEIDUNG, WAHL якщо й можна говорити, то як про дуже специфічний. Рішення як вибір альтернативи обмежується рамками самої ризикової дії. Адекватний вибір здійснюється миттєво, без зайвого розмірковування.

Отже, концепт RISIKO у сфері екстремального спорту наповнюється ознаками, які виявляються метафоричним уживанням відповідних лексем: [intensives Erlebnis], [Körpertraining], [totale Anspannung], [Abgrenzung von anderen], [Kampf mit der Natur], [Kontrast zum langweiligen Alltag], [Kick], [Mutprobe], [Adrenalin-Kick], [Begegnen mit Außergewöhnlichem], [sich selbst das Mann-Sein beweisen], [totale Kontrolle über den eigenen Körper], [sich eins mit sich, seinem Leben und dem Weltall fühlen], [Flow=Rausch].

Перспективою подальшого дослідження є аналіз актуалізації концепту RISIKO у ситуаціях морального вибору.

Література:

1. Вчинок як основний пізнавальний осередок системи та історії психології // <http://referat.html> 23.10.2008.
2. Застровська С. О. Концепт RISIKO (РИЗИК) у німецькомовній картині світу // Нова філологія. Зб. наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 70-75.
3. Застровська С. О. Об’єктивація концепту RISIKO фразеологічними конструкціями “koste es, was es wolle“, “es komme, was da wolle“ // Наук. вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Філолог. науки. – № 5. – 2009. – С. 332-335.
4. Кулагин О. А. Методы принятия решений (анонс программы) // <http://irprou.ru/article.php>.
5. Окса М. М., Петручєня Г. Г. Філософський зміст проблеми прийняття рішень: Нотатки до курсу “Філософія менеджменту освіти” // http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_4_2005/14.
6. Принятие решений // <http://pilotinfo.ru>.
7. Glück D. Abenteuer Mittelalter. Von Burgen, Ritten und Turnieren // vitamin de №34/2007, S. 8.
8. Kirschnik A. Harte Männer und extreme Kerle // vitamin de № 25/2005, S. 6-7.
9. Tangram ZD: Kursbuch und Arbeitsbuch. – 2001. – München: Max Hueber Verlag. – 73 S.
10. Wie die Entscheidungen treffen // http://www.palverlag.de/Entscheidungen_treffen.html.
11. Ziel. DaF: Kursbuch. – Bnd.1. – München: Hueber Verlag, 2008. – 139 S.